

15. Het kerkbestuur zoekt een terrein voor een nieuwe kerk

De kerk van Koudekerke was zwaar gehavend uit de godsdiensttroebelen te voorschijn gekomen. In 1630 werden de toren, de middenbeuk en het koor heropgebouwd. De twee zijbeuken bleven achterwege (zie hst. 3 par. 2). De bedoelde werken en latere herstellingen konden het vervallen van het gehele gebouw niet tegenhouden. In 1701 was men verplicht de torenspits te verlagen (hst. 3, par. 12). In de 18de eeuw en in het begin van de 19de eeuw trachtte het kerkbestuur verder de kerk in stand te houden.

Op 19 juli 1829 besloot de kerkfabriek „de kerk van binnen te doen witten; den orgel te doen erstellen”. Tegen 90 gulden verplichtte S. G. Hooghwijs zich ertoe „het trompet bestaende in 53 pijpen te maeken, en te stellen in den orgel der parochiale kerk van Heyst voor den prys van tnegentig guldens nederlands; den orgel der kerk van Heijst eens jaers in accoord te stellen en de blaesbalken de noodigste reparatie te doen” tegen 5.48 g per jaar.

Op 20 maart 1831 werd besloten „de kerk en thooren te doen witten, eenen bak te doen maeken om den thooren te witten, eenen reep te koopen om den bak naer boven te trekken”. Vincent Demeester, „baes metser te Heyst”, aanvaardde dit werk. Verder wijzen wij erop dat in 1840 verscheidene delen van het kerkgebouw hersteld werden (zie par. 9).

Omstreeks 1860 richtte J. B. Verdievel, die van 1856 tot 1861 pastoor van Heist geweest is, een verzoek tot de Bisschop. Hij vroeg dat de toelating, om op zon- en feestdagen te bineren, zou voortgezet worden. Tegelijk bracht hij bij de Bisschop de gedachte aan, dat er te Heist absoluut een nieuwe, grotere kerk moest gebouwd worden. Hier volgt de vertaling van

zijn Latijnse brief :

„Het aantal parochianen, die de mis moeten bijwonen, groeit steeds aan. Wanneer men daarbij de vreemdelingen rekent, die hier verblijven omwille van de zeewerken en in het badseizoen, dan bekomt men ongeveer het cijfer 900. De parochiekerk is eng en kan nauwelijks, gedurende de twee zondagsmissen, het bedoelde aantal personen bevatten.

Sommigen onder hen zijn niet geneigd om de kerk binnen te treden. Ze gaan in de straten wandelen onder voorwendsel dat het kerkgebouw te klein is om hen allen te bevatten. Om dit voorwendsel weg te nemen, wordt geld gespaard en bestemd om het kerkgebouw te vergroten of, indien dit niet mogelijk is, volgens de wens van de bevolking, dichter bij de dorpskom een nieuwe kerk te bouwen.

Dan zullen de naburige Lissewegenaars⁶², die in hun parochie vreemdelingen zijn, volgens hun wens bij de nieuwe kerk kunnen gevoegd worden, en zal men een onderpastoor kunnen aanstellen. De kerk van Ramskapelle is de enige waarheen onze parochianen zich kunnen begeven, echter niet bij slecht weder. Ook deze kerk is eerder eng, en kan nauwelijks haar parochianen bevatten”⁶³.

De kerkraad van Heist werd op 6 april 1862 gedeeltelijk herkozen. Deze bestond voortaan als volgt : voorzitter A. Deneve, sekretaris J. Maeghe, tesorier F. Mabesoone, leden Jozef Desmedt en N. Mengé. Dit kerkbestuur en pastoor B. Bossaert stelden zich tot doel „het bouwen der nieuwe kerk op het dorp”. Ze zouden alvast op de volgende manier geldmiddelen verzamelen : 29 percelen van de kerkfabriek verkopen; samen 8 ha 3161; geschatte waarde 32.954 fr. Ze vroegen in juli 1863 de toelating aan de betrokken overheden, en wezen erop „dat de staet van versletenheid, waerin de kerk en de toren zich bevinden, dagelyks meer ge-

vaer oplevert... het kerkgebouw, door de gedurige aanwassing der bevolking, veel te klein en te bekrompen is geworden”.

Daarna zocht men een bouwterrein. De kerkmeesters besloten op 4 oktober 1863 „de nieuwe toekomstige kerke te bouwen” op 44 a 70 langs de oostzijde van de Pompestraat, een deel van het perceel B 297, dat aan Hermans-Lybaert behoorde, en op de aanpalende perceeltjes van C. Beyne en S. Schouteeten. De provinciale architect P. Buyck werd verzocht „het plan der nieuwe kerk” te tekenen. Dit kon al op 3 januari 1864 goedgekeurd worden.

We vernemen ook gegevens over het interieur van de bestaande kerk. In januari werden de kerkstoelen voor 325 fr verpacht aan Pieter Martony. Men bestelde ook 25 nieuwe stoelen. In 1865 kocht het kerkbestuur : „eene nieuwe lampe voor het licht van het allerheiligste sacrament; eene nieuwe wywaterketel; een nieuw processie kruis; een nieuw zilvere relikwie kruis; 12 kopere lanteernen in 't klein” om in de processie het H. Sakrament te begeleiden⁶⁴. Kerkbaljuw Jan Ceyfs werd door zijn zoon Jan opgevolgd. Toen was Domien Schramme koster.

Op 25 juni 1865 kwam het kerkbestuur met Mevrouw Hermans-Lybaert overeen dat ze haar perceel zou ruilen tegen een perceel van de kerkfabriek. Het gemeentebestuur zou zelf de perceeltjes van Beyne en Schouteeten onteigenen, „noodig voor de opening eener straat aanvang gevende aen den grond noodig tot het bouwen der nieuwe kerk”. Die geplande straat zou het Oostdorp met het voorplein van de kerk verbinden. De openbare verkoping van de 29 percelen op 22 oktober 1866 verschaftte de kerkfabriek 31.724 fr, en de verkoop van de bomen 385.89 fr. Die gelden werden belegd in obligaties van de Belgische lening tegen 4 1/2 %.

De nieuwe kerk zou staan ongeveer op de

plaats waar zich nu het kasteeltje van de familie Vandamme bevindt. Maar in januari 1867 weigerde Mevrouw Hermans de geschreven verbintenis na te komen. In maart vroeg het gemeentebestuur dat de kerkfabriek „eene droomer van westen het kerkgebouw”, die dreigde om te vallen, zou herstellen. In april bracht men de pacht van P. Martony op 350 fr, en werd beslist „dat de uitgegevene stoelen, na idere misse de zondag en feesdagen, door den pagter der stoelen zullen ingezameld worden, en de plaatselijke stoelen in order op hunne gewone plaats gesteld worden”.

Na veel onderhandelingen toonde Mevrouw Hermans-Lybaert zich bereid om 0.5126 ha grond te verkopen aan de kerkfabriek. De kerk zou gebouwd worden langs de nieuwe „straat Lybaert”, die de Evendijk met de Gravestraat zou verbinden. Er moest een processieweg rond de kerk lopen. Aan de noord-, oost- en zuidzijde moest een muur staan. Aan de westzijde zou een voorplein liggen.

Uit de vergadering van de kerkmeesters van 5 april 1868 leren we twee belangrijke zaken : 1. men zal 500 fr besteden „tot het herbouwen der Kapel ter Duinen, thans afgebroken tot algemeen nut, door de administratie van den yzeren weg van Blankenberghe op Heyst”; 2. men besloot „tot het doen maken van twee altaren, moettende dienen tot verciereren de twee groote processien op het dorp en de zeewyding, die jaarlyks met veel toestel plaats heeft aen den zeedyk”.

Daarna ontstonden er tussen het gemeenten en het kerkbestuur problemen aangaande „het openen eener straat en eener openbare plaats, te midden van welke eene nieuwe kerk zou gebouwd worden”. Tenslotte gaf burgemeester Mengé in oktober de raad : 1. de oude kerk af te breken en op dezelfde plaats een nieuwe te bouwen; 2. een nieuwe pastorie te bouwen

aan de noordzijde van de nieuwe kerk, en de oude te laten bewonen door de toekomstige onderpastoor.

Op 26 oktober 1868 verwierp de gemeenteraad het tweede plan om een kerk te bouwen. Dadelijk zochten pastoor Pectoor en het kerkbestuur een nieuw bouwterrein. Voorzitter F. Mabesoone deelde op 23 januari 1869 mede : de kerkfabriek heeft het perceel B 116, groot 0.8590 ha, het oostelijk deel van het Hoge Leen, verworven van Kamiel Rotsaert d'Her-taig, in ruil voor B 305 bis (0.6830 ha) en 15.500 fr. Opnieuw toonde het gemeentebestuur zich afkerig. Maar bisschop Faict steunde het streven van pastoor Pectoor.

Daarop verzochten de kerkmeesters het gemeentebestuur om medewerking voor hun derde plan. Ze brachten de volgende argumenten naar voor : 1. „eene petitie van alle de byzonderste kiezers en inwooners van het gemeente van Heyst”; 2. „eene andere petitie met een plan daarby van verscheide notabele ingezetene⁶⁵ woonende op het sas van Heyst”; 3. een verzoek van „zoo vele talryke vremde familien, die hier in 't midden van ons het badsaisoen komen overbrengen”. De gemeenteraad vond de prijs van Rotsaert te hoog, en bleef bij haar voorstel om op het kerkhof zelf een nieuwe kerk te bouwen.

De kerkraad nam in juli 1870 twee interessante besluiten : 1. men zal „een nieuw zilver wierookvat met zilvere schelpe” en een nieuwe zilveren kelk kopen; deze laatste was noodig „wanneer, gedurende het saisoen der baden, verscheide priesters op eene en dezelfde ure begeeren misse te celebreeen”; 2. men besloot, „om de bouwvalligheid van den toren der kerk, met de groote klok voortaan niet meer te luiden, ten zy te kloppen voor de goddelyke diensten”.

De kerkmeesters waren vastbesloten om de

bouw van de nieuwe kerk tot een goed einde te brengen. De voorzitter deelde op 1 december 1870 mede : de Bestendige Deputatie heeft op 24 november de grondruil met Rotsaert toegestaan; de Koninklijke Kommissie voor Monumenten had reeds op 3 januari 1867 het plan en het bestek van P. Buyck goedgekeurd; de kerkfabriek beschikt over 70.000 - 75.000 fr en verlangt geen subsidie van de gemeente; de provincie belooft een bijdrage van 15.000 fr; de bouw van de nieuwe kerk is de wens van de bevolking : „hedendaags het gemeente zynde eene badplaets, welkers aanzien gedurig aangroeit en overal byval krygt, de kerke dan moet ten dienste zyn, zoo voor de vremdelingen, als voor de inboorlingen”.

F. Mabesoone beëindigde zijn uiteenzetting als volgt : na 10 jaar zijn alle formaliteiten volbracht; de kerkraad vraagt „de koninglyke be-machtiging tot toewyzing van de werken van de nieuwe kerke van Heyst”. Deze aanvraag werd op 29 december ingediend. Het zozeer verlangde KB verscheen op 5 april 1871. Ondertussen had het Ministerie van Justitie een subsidie van 15.583.33 fr toegezegd. De kerkfabriek besloot ook het plan van een nieuwe pastorie te laten opmaken⁶⁶.

16. De eerste spoorweg en het eerste station

Sedert 1863 beschikte Blankenberge over een snellere en betere verbinding met het binnenland, nl. de spoorweg Brugge-Blankenberge. Ook Heist streefde ernaar om over een vervoermiddel te beschikken, waarmee de toeristen gemakkelijker konden aankomen, en de visproductie vlugger kon wegzeizen. In 1866 bekwam de maatschappij 'Spoorweg van Brugge naar Blankenberge' de toelating om de bestaande lijn tot Heist te verlengen. Als voornaamste argument gold de vaststelling dat Heist

op weg was om de derde badstad van het land te worden⁶⁷.

Van Blankenberge tot de dorpskom van Heist legde men de sporen op de Graafjansdijk, en ten noorden van de dorpskom op de duinen. De O.-L.-V.-kapel, die bij het begin van de Visserwegel stond, moest weggeruimd worden. De spoormaatschappij kocht het westelijke uiteinde van de Duinen van Serweytens, d.i. de ruimte tussen de huidige Prins Boudewijn- en Parkstraat. Daar werd een houten station gebouwd⁶⁸.

Op 1 juli 1868 was het zover dat het gemeentebestuur kon verkondigen: „de maatschappij van den ijzerenweg van Blankenberge op Heyst” zal op 12 juli haar nieuwe spoorweg en station inhuldigen. De gemeenteraad besloot deze heuglijke gebeurtenis feestelijk te vieren. Een kaart van 1868 toont het station en zijn bijhorigheden: ten noorden van de dorpskom ligt de spoorweg op de duinen; ten oosten van de Pannehofstede op de Pastuurdijk; langs de binnenzijde van die dijk loopt een aarden weg; het eerste station van Heist staat 300 m ten oosten van de verlengde Pompestraat; van dit punt uit loopt een „chemin d'accès à la station”, de voorloper van de Graaf d'Ursellaan⁶⁹.

Reeds vóór en tijdens de bouw van de spoorweg werden de duingronden recht vóór Heist verkaveld. We vermeldden al het Hotel du Phare van Demolder in 1861, het Hotel de la Plage van Baervoets in 1867. In de eerstvolgende jaren werden in de dorpskom en op de zeeoever allerlei kleinere en grotere verblijven voor zomertoeristen opgericht. Op de gronden van de Domeinen en op de Duinen van Serweytens zou weldra een badstad verrijzen⁷⁰.

Burgemeester N. Mengé en zijn raadsleden werkten verder aan de urbanisatie van hun gemeente. De volgende voorstellen werden op

14 oktober 1868 goedgekeurd: de Gravestraat, van de Dorpsstraat tot „het hotel Demolder”, met kasseistenen beleggen; het zuideinde van de Vanderstichelenstraat kasseien; de Achterstraat rechtekken; de bestrating van de Pompestraat tot 5 m verbreden, en in die straat voetpaden aanleggen. De burgemeester wees tenslotte op de slechte staat van de weg, die van de Pompestraat naar de grens Heist-Westkapelle liep. Het eerste deel van die weg, nl. de Evendijk, behoorde aan de familie Schouteeten, en het tweede deel, nl. de Zomerdijk, aan de watering Eiesluis-Reigaarsvliet.

Het KB van 17 juli 1868 gaf aan de gemeente Heist de vergunning om zeebaden in te richten, van de grens Lissewege-Heist „tot op 400 meters ten oosten van het hoofd n° 48, het laatste der Blankenberghsche kust, dus op eene lengte van 1860 meters, het hoofd n° 48 zich bevindende op 1460 meters ten oosten over de Lissewegsche grens”⁷¹. De gemeenteraad besprak die vergunning op 21 december en besloot: 1. een jaarlijkse belasting van 5 fr te leggen op „de zeebadkarren bestemd voor den openbaren dienst”, en 10 fr op „de zeebadkarren der byzonderen, de luif- of afvlaktenten en de groote tenten”; 2. het aandeel uit de winsten van het Casino van Spa, nl. 3.010 fr, te besteden als volgt: a. nog meer banken plaatsen op de zeedijk; b. op de zeedijk 3 lantaarnen, en evenveel in de dorpskom stellen. Tevens werd een vernieuwd politiereglement op het baden goedgekeurd:

1. De plaats om te baden is de Vierhoek tussen het 'Hotel du Phare', dat ten westen van het zeehoofd 47 staat, en het 'Hotel de la Plage', ten oosten van het genoemde hoofd, met het opschrift 'Badplaats'.
2. Alleen met een schriftelijke toelating mag men buiten het bedoelde terrein baden.
3. Badkarren of tenten mogen slechts met de

toelating van het gemeentebestuur geplaatst worden.

4. De badkarhouders moeten ieder jaar hun aanvraag hernieuwen, en het beroep van hun personeel aangeven.

5. De badwagens moeten gesloten zijn, en het volgende gerief bevatten : twee stoelen, een kapstok en een spiegel.

6. De toeristen kunnen hun klachten op een register schrijven.

7. De toelating om een badkar te houden „is altoos opschorselijk”.

8. De nummers worden jaarlijks uitgeloot.

9. De baders moeten een onderbroek en een borstrok dragen, de baadsters een kleed.

10. „In een afzonderlyk bureel” worden, van 1 juni tot 30 september, badkaarten uitgereikt; een volwassene betaalt 1 fr, een kind 0,30 fr, een begeleider 0,25 fr.

11. Niemand mag gaan baden alvorens een kaart genomen te hebben.

12. Men mag het zeehoofd 47 slechts tot op 15 m benaderen; „een of meer toezieners zullen gelast zijn de baders te verwittigen en hun, des noods, de noodige reddingsmiddels toe te dienen”.

13. De badkarhouders mogen de toeristen niet lastig vallen bij het aankomen.

14. Tussen 1 juni en 1 oktober mogen de vissers niet op het badstrand landen.

15. Op de badplaats mogen geen ezels of paarden blijven staan.

16. Loslopende honden worden geweerd.

17. In iedere badkar moet een kopie van het reglement aanwezig zijn.

18. Het gemeentebestuur zorgt voor de veiligheid van de toeristen.

19. Overtredingen worden gestraft met een boete van 1 tot 5 fr.

20. Alle vroegere reglementen vervallen.

Daarop volgde een reglement betreffende het

verhuren van ezels : de verhuurders stellen zich op ten westen en ten oosten van de palen, die de Badplaats aanduiden; de huurprijs is 1 fr per ezels met een geleider; deze laatste moet aan zijn linkerarm een koperen plaat met een volgnummer dragen; de gemeente zorgt voor de veiligheid de bovengenoemde boeten gelden ook hier. Jakob Bulcke werd op 8 juli 1869 benoemd tot „uitdeeler der badkaarten”⁷².

In april 1870 verzocht Pieter Demeester de gemeente „eenen rechtlijnigen weg te openen in de duinen”; met breedte van 9 - 10 m; „langst deze nieuwe straat zou hij eenige fraaie gebouwen plaatsen”. De Pompestraat en de Vanderstichelenstraat waren toen al tot de zeedijk doorgetrokken. Daarom vermoeden we dat de door Demeester gevraagde weg de genoemde twee straten zou verbonden hebben. Even later vroegen verscheidene inwoners dat de aarden weg, die langs de binnenzijde van de Graafjansdijk naar de sluizen van het Leopoldkanaal liep, zou verbreed en gekasseid worden. Deze kassei zou Heist verbinden met de steenweg, die in 1869 van Lissewege tot de Heistse sluizen doorgetrokken was⁷³.

In mei richtte Heist een aanvraag tot het Ministerie om een postkantoor te krijgen : de postbode moet nu iedere dag uit Blankenberge komen; daardoor komt de briefwisseling een dag te laat⁷⁴. De gelden van Spa werden in 1870 bestemd voor de volgende zaken : op het strand een WC en een badbureel bouwen; in de dorpskom zeven 'piscines' inrichten; op de zeedijk nog vier banken en twee lantaarnen plaatsen. Op 10 augustus 1871 hechtte de gemeenteraad zijn goedkeuring aan het onteigenen van de nodige gronden voor de steenweg naar de sluizen. De gelden van Spa moesten dienen voor de aankoop van een reddingsboot, voor het plaatsen van twee banken en twee lantaarnen op de zeedijk, voor het kalseiden

van de Achterstraat. „Het kassijen der Achterstraat”, van de pomp (op de hoek van de Kursaalstraat) tot het huis van Dumonceau (het westeinde) werd gestemd op 6 mei 1872.

Ondertussen was de nieuwe kerk van Heist in 1875 ingewijd. Uit deze periode bereiken ons twee berichten, die bewijzen dat de badstad begon vlucht te nemen : 1. uit de verslagen van de Gemeenteraad, 1 oktober 1874 : de bewoners van de zeedijk klaagden erover dat de huurwaarde van hun woningen te hoog aangelsagen werden; de gemeente antwoordde dat de huizen van de dorpskom bijna niet meer verhuurd worden; 2. uit de rezoluties van de kerk, 14 juni 1876 : na de bouw van de kerk, betoogde de kerkfabriek tegenover het gemeentebestuur, o.a. dat het nieuwe kerkgebouw „ook vele vremdelingen aanlokt om naar Heyst tot de baden te komen, en aldus strekt tot tydelijk en stoffelyk welzyn van een groot getal neringdoeners”⁷⁵.

17. De nieuwe Sint-Antoniuserkerk

In de zomer 1871 begon aannemer Karel Verschelde uit Brugge de nieuwe kerk te bouwen. De kerkfabriek stelde „kerkpolicie” Filip Kimpe als „toeziener der werken mits twee franken per dagloon”. Op 7 januari 1872 werd „de eerste meting der gedane grondslagen der nieuwe kerk aen den kerkraed voorengesteld en goedgekeurd”. Ondertussen bleef de oude kerk in gebruik. Men besloot „het getal stoelen, die in de kerk door Petrus Martony uitgegeven worden, te brengen op 300, en de pachtprys, welke nu maer is van 348 francs, te verhoogen tot vyf honderd frank's jaers”.

Dan doken financiële moeilijkheden op. De bouwkosten van de nieuwe kerk vielen veel hoger dan verwacht werd. De Staat en de Provincie stortten niet hun beloofde toelage. De

kerkmeesters besloten een paar percelen in de dorpskom te verkopen om de bouw van de pastorie te kunnen aanvatten. Terwijl de bouwschulden zich verder opstapelden, kwam de gedachte op, om de oude pastorie, kosterie en kerk te verkopen.

De kerkraad schreef op 1 december 1874 naar het provinciebestuur dat, „behalve het laatste gedeelte van den toren, de naald en een gedeelte metselwerk, het nieuw kerkgebouw gansch voltrokken is, dat het zelve alsnu voor den godsdienst kan toegewijd worden”; dat er „een pastoreel huis” gebouwd werd; dat de kerkfabriek niet meer alle bouwkosten kon betalen, omdat ze van geen enkele instantie een subsidie gekregen had.

„Aengezien welhaest de nieuwe kerk zal geopend worden” — de Bisschop had aan pastoor Pectoor medegedeeld dat hij die op 13 mei 1878 zou inwijden⁷⁶ — besloot het kerkbestuur op 4 april het getal 'pachtstoelen' met 200 te vermeerderen; „de vaste stoelen op eenen jaerlykschen prys van 30 stuivers of twee frank's en twee en zeventig centiemen te brengen”. Het komitee dat de inwijding van de kerk zou opluisteren, bestond uit : de pastoor; de burgemeester; V. Gheyle, voorzitter van de kerkraad; schepen Louis Maenhout; Pieter Mabe-soone en Pieter Degroote.

Na de inwijding van de nieuwe St.-Antoniuserkerk werden, op 31 mei „in de sakristy der kerke”, de kerkstoelen voor een jaar tegen 1400 fr verpacht aan P. Martony. De voorwaarden luiden : 1. „de stoelen alle zondagen en feestdagen uit te geven aen een cent⁷⁷ per stoel, de helft der stoelen aen den mannenkoor, en de andere helft aan de vrouwen koor; 2. na alle diensten, zoo s' morgens als s'namiddags in te zamelen en te plaetsen aen ieder kant van den muer der zydebeuken der kerke; 3. de jaer verpachte stoelen op hunnen plaets, die hun

door den heer pastoor is aangewezen, te stellen, telkens voor alle de goddelyke diensten op de zondagen en feestdagen des jaers, en na de goddelyke diensten weer op order te brengen; 4. binst den zomertyde, ten tyde van het badsaisoen, mag de pachter van de vremde burgers, die van vooren hunne stoelen willen gedragen hebben, vyf centimen per stoel vragen, ofwel een abonnement ontvangen voor de maenden van hun verblyf te Heist, aen de prys van vyf franks te betalen, voor dat zy het bad saisoen verlaten; 5. de pachter zal ook eene liste houden van alle deze die een jaerstoel in de kerk brengen, daer af kennis aen den heer pastoor te geven telkens een nieuwen kerkstoel in de kerke gesteld word; 6. de pachter zal twee mael s' jaers rond gaen ten huize om in te zamelen den gestelden prys van dertig stuivers of twee franks en twee en zeventig centimen, welke de abonnements-stoelen jaerlyks verplicht zyn te betalen; de pachter is ook verplicht wekelijks de kerke te vagen, en twee mael s' jaers of meer, daer toe door den heer pastoor aenzocht, de zelve te schuren, en de zittingen en andere voorwerpen en meubelen der kerke te zuiveren, zonder daer vooren de minste vergoeding te mogen eisschen".

In oktober 1875 namen de nieuwe pastoor, R. Detollenaere, en de kerkmeesters de volgende beslissingen: „het oud pastoreel huis met hof, het kosteryhuis met hof, eene tweewoonst palende aan het kerkhof met hof, den ouden kerktoren en de oude kerk" te verkopen; „den hof der nieuwe pastory in behoorlijken staat te stellen door het planten van bomen, namelyk deze van den ouden pastorelen hof, die nog kunnen verplant worden; het nieuw pastoreel huis zoo haast mogelijk te voltoijen; het oud pastoreel huis, indien het niet verkocht wordt, te laten bewonen door den nieuwen heer onderpaster, die men hoopt welhaast te ont-

vangen"⁷⁸.

Wegens het groot tekort aan geld, was de nieuwe kerktoren halverwege blijven steken. Toch besloot men in januari 1876 „de grote klok, die nog in den ouden kerktoren hangt, af te halen, en dezelve te doen brengen by de nieuwe kerk, met het belfort, om daar te plaatsen en te komen luiden"; de overige eigendommen van de kerkfabriek te verkopen om de schulden van de pastorie af te korten.

In maart stelde het gemeentebestuur voor „om de oude kerk te veranderen in hospitaal". Het kerkbestuur antwoordde dat het „liever de oude kerk en toren zou zien verdwynen". Het verzocht ook de medewerking van de gemeente „tot de opbouw van den nieuwen kerktoren... in orde stellen van den omtrek der kerk". Ondertussen werd de oude pastorie verkocht aan de heer Breydel uit Brussel; prijs 4.500 fr.

In augustus 1876 bood aannemer Termote 1500 fr voor „de oude kerk", en 1000 fr voor „den ouden toren". Hij verklaarde zich akkoord om deze gebouwen weg te breken, en achteraan het kerkhof „eenen Kalvarienberg te maken met eene grot van O.L.Vrouw van Lourdes". Het gemeentebestuur wenste de bedoelde grot niet te zien bouwen, om de toeloop van het volk te verhinderen.

In oktober 1878 vroeg de kerkfabriek aan de gemeente 4000 fr voor „het opmaken van den nieuwen kloktoren", en 1000 fr voor de bouw van de zijaltaren; voor dit laatste werk had het kerkbestuur 3000 fr in giften gekregen. Een ander middel om geld te verzamelen was „de loterie tombola ten voordeele der kerk". Met de opbrengst daarvan besloot men „een expositie zaal te bouwen op den hoek van 't nieuw kerkhof"⁷⁹, gelegen tusschen het klokhuisje, de kalsyde naar het sas, en den steenput". Daarin zouden de prijzen van de wel-

doeners tentoongesteld worden „ten einde het publiek, en wel byzonderlyk de vreemdelingen in het badseizoen op te wekken loten te nemen”.

In de bedoelde periode kwam van verscheidene zijden protest los tegen de afbraak van de oude kerk. De Koninklijke Kommissie voor Monumenten wenste dat ten minste de toren zou blijven staan. De kerkraad vond op 8 februari 1879 Jan Deckers uit Westkapelle bereid om voor 1900 fr „de kerk, sacristy en andere kleine aanhorigheden af te breken tot 1 m 20 onder den grond; den grond wederom te vereffen tot 0.20 m onder den bovenstaanden vloer; van alles weg te brengen binnen den tyd van drie maenden dat het kerkhof gansch vry zal zyn; de schilderijen, zerken die waarde hebben, als ander kostelykheden, gevonden geld, enz. blyven eigendom van het kerkbestuur; langs den oostkant zullen van de kerk twee dromers afgekapt worden op de breedte gelyk de bestaande dromers aan den toren; de opening van den toren zal toegemetseld worden met een muur van een steen dikte langst den oostkant; een calvarieberg maken, van onder langst den voorkant op 6 meters breed, zyds 5 meters breed, hoog drie meters, boven op de plattevorm 3 m op 2 breed, uit steen van de afbraak; zes duizend steen leveren aan de nieuwe kerk, uit de afbraak; de schade erstellen, die aan de graven of monumenten die het kerkhof bevat, door de afbraak zouden kunnen veroorzaakt worden”.

De kerkmeesters lieten horen dat Deckers „hoe eerder hoe beter mag beginnen afbreken”. Ze besloten ook „by de tombola zaal eene woning te bouwen kunnende dienen voor huis aan M. den onderpaster”. In september bespraken de kerkmeesters het lot van „de oude kostery met woning en hof”, die reeds drie jaar niet meer bewoond werd. Leopold Savels uit Knokke kocht de kosterie voor 5.500 fr.

„Het Departement van het Inwendig en dit der openbare werken” stelden vast dat „de kerktoren van Heyst aanzien is als eene der schoonste van gansch de provintie”. De twee ministeries verklaarden zich bereid om het herstel ervan te bekostigen, indien de werken behoorlijk verricht waren. De kerkmeesters vonden dit voorstel goed op 7 september 1879, maar ze wezen erop dat ze reeds een grote som geboden waren om de toren te laten afbreken. Om die reden eisten ze van de Staat 4.000 fr als schadevergoeding.

Het behoud van de oude kerktoren kwam op 6 maart 1881 weer ter sprake. De kerkmeesters wierpen op dat ze door de bemoeiingen van de Kommissie voor Monumenten de geboden som niet gekregen hadden: „deze aanbod is gedaan geweest, toen de zee-hoofden (brise-lames) te Heyst moesten in steen gemetst worden; een werk tot hetwelk veel steengruis gebezigd werd”. De kerkfabriek wilde de oude toren door de overheid laten herstellen, indien de Staat en de Provincie de nieuwe toren hielpen bouwen: „de nieuwe toren is reeds gebouwd tot boven het kerkedak”.

Daarna klaagden meer en meer inwoners over het feit, dat loszittende stenen van de oude toren neervielen. Het gemeentebestuur wees herhaaldelyk op dit gevaar en besloot, omdat verscheidene inwoners de afbraak van de oude toren wensten, zelf dit werk onder handen te nemen. Dit blijkt uit het rapport van de kerkraad van 13 juli 1884: „nu dat de gemeenteraad, met de toestemming van den kerkeraad en van hogere overheid, onzen ouden kerktoren, die op het kerkhof nog stond, afgebroken heeft (die afbreking is begonnen den 25 maarte 1884 en geeindigd met juny), en dat hy in stukken viel”.

In november 1884 richtte de kerkfabriek petitities naar de regering, de provincie en de

gemeente om subsidies voor de afwerking van de toren te krijgen: de nieuwe toren moet „dienen tot beleid aan de visschers, als zy weerkeeren van de vischvangst, met hunne schuiten; de groote klok moet hangen tegen den grond, in eene soort van wagenkot... en de kleine klok zeer laag in den toren”; de onvoltooide toren heeft reeds schade geleden vanwege het weder; de kerkfabriek heeft bijna al haar eigendommen verkocht.

Bij de aanvragen voegde men de „staat van uitgaven en verschotten gedaen en nog te doen tot het opbouwen der nieuwe kerk met toren te Heyst-aan-zee”. Totdantoe betaalde de kerkfabriek de volgende sommen:

1871	20.798.56
1872	37.702.80
1873	82.891.79
1874	51.189.69
1875	69.904.86
1876	5.760.29
1877	6.828.43
1878	15.836.70
1879	321.09
1880	396.47
1881	891.58
1882	948.51
1883	3.834.11
1884	738.94
	<hr/>
	297.240.82 fr

„Daer van afgetrokken 43.299.49 voor het bouwen der pastory die betaald is”; blijft 253.941.33 fr. Volgens het bestek van architect Verbeke waren nog 23.645.51 fr nodig om de kerk en de toren te voltooien; totaal 277.586.84 fr. Het eerste bestek voor de bouw van de kerk bedroeg 95.000 fr; daarin betaalden de Staat en de Provincie elk een zesde, d.w.z. elk 15.833.33 fr. De kerkfabriek moest

duis nog 182.586.84 fr verschieten, vroeg dat de Staat en de Provincie elk een zesde in die som zouden bijdragen.

In oktober 1886 stemde de gemeenteraad een toelage van 5.000 fr, de provincie 19.322 fr. De bovenbouw van de toren werd op 5 december aanbesteed „in 't gemeentehuis alhier”. Irénée Lambert uit Oostkamp deed het laagste bod: 20.940 fr. In 1887 voltooide hij de toren van de nieuwe Sint-Antoniuskerk⁸⁰.

18. Nieuwe straten en straatnamen

Op 6 oktober 1875 schiep het gemeentebestuur orde in de namen van de bestaande en van de nieuw aangelegde straten: 1. de Zuid- of Dorpsstraat heet voortaan Kerkstraat; 2. de Vanderstichelenstraat wordt Leopold II Straat; 3. de Pompestraat wordt Kursaalstraat (deze liep naar de pas gebouwde Kursaal); 4. de Achterstraat heet Vlamingstraat; 5. de Duinenstraat was kort tevoren aangelegd op de duinen ten noorden van de Vlamingstraat; 6. de Panneslag heet voortaan Pannestraat; 7. de Oost- of Pannepolderstraat wordt Vissersstraat; 8. de Grave- of Breidelstraat heet definitief Vuur-torenstraat.

De steenweg van Heist naar de Leopoldsluizen werd op 27 december 1875 aanbesteed. Vandemoere en David uit Beernem aanvaardden het werk tegen 27.975 fr. Op 16 juni 1876 voorzag het gemeentebestuur een drietal concerten, die door een muziekmaatschappij uit Brugge in augustus zouden gegeven worden. Op 23 augustus besloot de gemeenteraad een brandspuit te kopen, en stelde men J. Dewilde als bevelhebber van de brandweer.

De Domeinen wensten de Leopold II Straat tussen „het gasthof Leopold II” (hoek van de Vlamingstraat) en de zeedijk aan de gemeente af te staan. Daarna verklaarde de Staat zich

bereid om de Ramskapellestraat A over te nemen. De gemeenteraad besloot op 28 maart 1877 te vragen dat de Staat ook de volgende straten zou overnemen: de steenweg naar de Heistse Sluizen; de oude Kerkstraat; de Vuurtorenstraat. De laatstgenoemde twee waren immers nog niet gekasseid. Maar in mei werd het kasseien van de Vuurtoren- en van de Vlamingstraat voor 6.609 fr aanbesteed aan K. Govaert.

De gemeenteraadsleden meenden dat de faam van hun badstad niet voldoende in het binnenland bekend was. Ze zouden de overheid vragen om de verwarring met 'Heist op de Berg' te vermijden, door de naam 'Heyst' te wijzigen tot 'Heist-aan-zee' en 'Heist-sur-mer'. Op 28 maart 1877 besloten ze in de bijzonderste stations en in de dagbladen publiciteit voor hun badstad te voeren.

Daarna moest het gemeentebestuur zich over twee belangrijke problemen buigen: 1. op 3 oktober vroeg men het Ministerie om „verbetering van het badstrand, dat in den loop van het jaar aanzienlijk verminderd is”; 2. op 17 mei en 17 juli 1878 bespraken de raadsleden een petitie vanwege een groot aantal toeristen „tot bekomen der verlegging der spoorwegbaan buiten het dorp, dat nu zoo ongelukkiglijk als in twee delen is gespleten”. Het bestuur van de spoorwegen antwoordde in december dat het met dit voorstel kon instemmen.

De St.-Sebastiaansgilde was ongeveer een eeuw geleden vervallen. In de evoluerende badstad voelde men de behoefte aan een schuttersvereniging. Op 28 mei 1878 werd de handboogmaatschappij Duinengalm opgericht. Men plantte een gaaipers in een kleine duinpanne 200 m ten oosten van de Kursaal. Na de Eerste Wereldoorlog werd een pers geplaatst op het perceel B 123, d.i. een weide op de oostzijde van de Kerkstraat A⁸¹.

Het kasseien van de Duinenstraat en van de Vuurtorenstraat werd op 11 juni 1879 voor respectievelijk 4.700 fr en 2.900 fr aanbesteed. Het kasseiwerk van de Pannestraat en van de Leopold II Straat werd begroot op 4.159 fr. De straatreiniging kwam op 28 april 1880 tegen 594 fr voor een jaar toe aan Jozef Dewilde. De gemeenteraad besprak op 9 maart 1881 het plan om op de hoek van de Vlamingstraat en van de Leopold II Straat een marktplein in te richten. Daartoe moesten een paar huizen geveerd worden. Op de genoemde dag besloot men „eene beweeg- en vervoerbare kiosk voor 60 uitvoerders te doen vervaardigen”, om op de zeedijk concerten te geven „gedurende het badgetij”.

Omdat de bebouwing van de zeedijk ten westen van het Hotel de Phare vorderde, besloot de gemeenteraad op 18 mei 1881 de Badplaats in westelijke richting uit te breiden. De gemeente beloofde verder steun aan een maatschappij die een spoorlijn van Heist over Sluis naar Terneuzen plande. Daarnaast vermelden we dat op 15 juni 15 badkarhouders met samen 111 wagens aan de loting deelnamen.

Het station stond te ver van de dorpskom. Het gemeentebestuur vroeg in mei 1882 aan de Minister, om „eene halte te bekomen van den staatszyerenweg aan de barrier, gelegen rechtover de Kursaal... gezien de groote afgelegenheid van de statie naar het dorp dezer gemeente”, en besloot op 5 juli het marktplein te vestigen op de percelen B 69-70, 75-78, 80-82, samen 995 ca. De naam zou 'Mengé-plaats' zijn.

Op 5 juli besprak de gemeenteraad een brief van de fanfare 'De Klauwaarts van Vlaanderen', die zojuist te Heist opgericht was. De vereniging vroeg een toelage van 50 fr om een concert te kunnen geven. De raadsleden achtten

de muzikanten niet daartoe bekwaam en wezen het verzoek af. Het nieuwe raadslid Egide Decorte stelde op 12 juli voor dat Heist contact met Knokke zou zoeken „voor het leggen van een steenweg” die de twee gemeenten zou verbinden.

Het gemeentebestuur behandelde op 17 januari 1883 het voorstel van L. Bauwens om een 'landspoorweg' van Heist over Knokke naar Westkapelle te leggen. Het gemeentepersoneel werd op 6 juni uitgebreid tot 2 politieagenten, 8 redders en 7 'boodschapdoeners'. Schepen Decorte was controleur van de badendienst en kommissaris van de feesten.

De genoemde schepen wenste op 13 februari 1884 de straatnaamgeving als volgt te moderniseren : 1. het stuk zeedijk vóór de Kursaal zou 'Place Frère-Orban' heten; 2. „de openbare plaats voor het ontworpen nieuw statie gebouw” werd 'Place Xaxier Olin'; 3. de markt 'Place du Marché'; de nieuw aangelegde straat langs de zuidkant van de spoorweg 'Avenue Mengé'; de naam 'Rue Waeyenburgh' was bestemd voor de Duinenstraat, die ten oosten van de Kursaal getrokken was door een perceel duinen tussen de Prins Albert- en Prins Boudewijnstraat. Deze grond had Mevrouw Serweytens in 1873 verkocht aan de 'Compagnie de Heyst'⁸². Daar vorderde, vanaf het genoemde jaar, de bebouwing langs de zeedijk en de Duinenstraat oostwaarts.

In 1885 klaagden de bewoners van de Kursaalstraat dat de afvalwaters van het Hotel de la Plage, het Pavillon des Dunes en andere gebouwen, in de zomer een stinkende poel vormden ten noorden van de spoorweg. Men zou trachten het rioolwater onder de spoorweg door af te leiden. Op 18 maart nam de gemeenteraad weer de straatnamen onder handen : 1. de naam Waeyenburghstraat ruimde plaats voor 'Korte Duinen straat'; 2. de 'Place

Olin' werd 'Statie Plaats'; 3. de 'Place Frère-Orban' werd 'Dyk Plaats'; 4. de 'Avenue Mengé' werd 'Boulevard Mengé'; 5. de 'Avenue Leopold', d.i. de straat langs de noordzijde van de spoorweg, werd 'Boulevard Leopold'; 6. de 'Schuldhofstraat', die door het verdwenen Schuttershof getrokken was, heette voortaan Garnaalstraat.

Mevrouw Hermans-Lybaert had in 1868 de kans gemist om haar gewenste straat te doen aanleggen. In 1885 bood ze 30 a 40 ca uit B 126 en 131 aan om een straat van 10 m, van de Ramskapellestraat door haar gronden tot de Vuurtorenstraat te trekken. De gemeenteraad aanvaardde dit aanbod op 4 oktober. Op dezelfde dag besloot men „een nieuw einde straat, leidende van het einde der Garnaalstraat, juist achter de brouwerij van den heer Dumon naar de Visschersstraat” te openen. Hier wordt het doortrekken van de Dwarsstraat bedoeld.

Te Heist bestond een fanfare die 'de Noordenklank' heette. Deze kreeg op 25 maart 1885 een subsidie van 400 fr. In de zomer van 1885 bouwde de gemeente op het perceel B 127, naast de gemeenteschool, een bergplaats voor het markt-, baden- en blusmateriaal. Op 3 maart 1887 besprak de gemeenteraad het volgende punt : o.a. „het inrichtings commiteit der kavalkade voor halfvasten eene subsidie vraagt...” Het jaar 1887 blijkt dus het beginpunt van het Heistse carnaval te zijn.

Leopold Desutter⁸³ was in februari 1885 burgemeester van Heist geworden. Omstreeks die tijd kocht hij een deel van het Hof van Koudekerke, nl. de weide aan de zuidzijde van het Hoge Leen. Doorheen die weide liep een „ouden kerkwegel”. Op 8 april 1887 vroeg L. Desutter dat het gemeentebestuur dit wegje zou afschaffen, omdat „sedert het openen der Hermans-Lybaertstraat, dezen voetweg bijna niet meer gebruikt wordt”. Hij bood 75 fr

aan. De gemeenteraad keurde zijn aanvraag goed.

Op 21 december besloot de gemeenteraad om het Schuldhof, waar in de vorige jaren een krottenwijk gegroeid was, te onteigenen en te verkavelen. Ook achtte men het nodig om een politiekommissariaat in te richten om beter de orde te kunnen handhaven: het aantal badgasten overtreft reeds het getal 5.000; er werken talrijke vreemden te Heist; er wordt zeer veel gebouwd.

De urbanisatie van Heist vorderde steeds maar vlugger. De raadsleden bespraken op 19 januari 1888 de lening, die ze zouden aangaan om enkele noodzakelijke werken te financieren: een slachthuis bouwen; de „kalsyde naar den Oosthoek”, d.w.z. naar de Oosthoekmolen, leggen; het „kalsyden der boulevards”, nl. de Mengé- en de Leopoldlaan; het Schuldhof onteigenen. Het KB van 30 maart 1888 liet de gemeente nog tien jaar langer het strand uitbaten. In september bood Leopold Baervoets het perceel B 343 „in den molenhoek” aan om daar een slachthuis te bouwen. Dit gebouw werd het volgende jaar opgericht.

19. De verdere ontwikkeling van het onderwijs

De nieuwe gemeentelijke jongensschool werd op 30 juli 1879 aanbesteed. Het bouwen kostte 31.735 fr, de schoolmeubelen 4.624 fr. De Provincie stelde de goedkeuring van die aanbesteding gedurig uit. Na een brief van de Arrondissementsschiffaris kreeg aannemer Th. Moens in april 1880 bevel om de bouw van de school aan te vatten. Op het einde van 1881 vroeg het gemeentebestuur de toelating om, in de oude gemeenteschool, een bewaarschool voor jongens en meisjes in te richten. Onder tusschen bestond er nog steeds onderwijs voor volwassenen⁸⁴.

De gevolgen van de schoolstrijd drongen tot Heist door. De familie Deneve schonk aan de zusters van het Klooster een perceel van 400 m² langs de Kursaal- en Kerkstraat, om daar een vrije jongensschool te kunnen oprichten. Pastoor Detollenaere liet in 1883 twee klassen bouwen⁸⁵. Leopold Desutter schonk de bakstenen⁸⁶. Deze jongensschool werd eerst door de zusters gehouden.

De gemeenteraadsleden konfereerden op 18 februari 1885 over de onderwijsproblemen te Heist. Ze namen belangrijke beslissingen: 1. de gemeentelijke bewaarschool wordt afgeschaft, omdat die te weinig leerlingen telt; de onderwijzeres Idalie Pauwels wordt ontslagen; 2. om dezelfde reden wordt „de lagere meisjesschool, bestierd door jufvrouw Claeys Marie, hoofdonderwijzeres”, opgeheven; er is voldoende onderwijs voor meisjes „in byzondere scholen”; 3. „de lagere gemeenteschool voor knechten”, bestuurd door Jan Dewilde, wordt een „gemengde school voor knechten en meisjes”; de arme kinderen krijgen kosteloos onderwijs, de „welhebbende kinderen” betalen 1 fr per maand; Blondina Savels, echtgenote van Jan Dewilde, werd naaimeesteres; 4. in de gemengde lagere school zal één onderwijzer volstaan; hulponderwijzer Jules Vandenbussche wordt ontslagen.

Vervolgens stelden de raadsleden twee zaken vast: 1. „dat er in de Kursaalstraat eene vrye lagere knechtschool bestaet, welke het vertrouwen der ouders bekomen heeft”; deze telt meer dan 130 jongens, beschikt over geschikte lokalen, en wordt goed geleid door de hoofdonderwijzeres Louise Florizoone, en de hulponderwijzeres Melanie Moncarey; bijgevolg „de vrye lagere knechtschool wordt door de gemeente aanvaard als aangenomene school”; de onderwijzeressen krijgen 600 fr; hetzelfde reglement aangaande het schoolgeld als boven;

2. „dat er in de Kursaalstraat n° 35 eene vrye lagere meisjesschool bestaat”, die meer dan 130 meisjes bevat, en die degelijk bestuurd wordt door de hoofdonderwijzeres Marie Allaer, en door de hulponderwijzeres Barbara Debo; ze wordt „door de gemeente aanvaard als aangenome school”; de onderwijzeressen krijgen 800 fr; de nieuw benoemde naaimeesteres Renilde Victor 100 fr; idem schoolgeld als boven; de rooms-katolieke godsdienst wordt op het einde van de lessen onderwezen; de leerlingen kunnen dus van deze cursus ontslagen worden.

Maar Idalie Pauwels opende, in opdracht van „de liberale associatie van Heyst”, en gesteund door schepen Decorte, in oktober 1885 een nieuwe school. Verder blijkt dat „de vrye lagere knechtenschool, alhier gelegen in de Kursaalstraat”, slechts voorlopig door de gemeente aangenomen was. Op 7 december 1892 besloot de gemeente deze school, die toen door jufvrouw Emma Huyghe bestuurd werd, aan te nemen.

In april 1894 zag jufvrouw Hughe af van haar aangenomen vrije jongensschool. Daarop vroeg Jules Dewilde, de nieuwe hoofdonderwijzer, de „aanneming der school in zynen naam”. Dit verzoek werd door de gemeente ingewilligd. Toen was Jozef Walgrave hulponderwijzer in de vrije jongensschool. Jozef Dewilde, die sedert 1865 de gemeentelijke jongensschool leidde, had Jan Dewilde als hulponderwijzer.

Ondertussen nam de bevolking van Heist steeds vlugger toe, en bijgevolg ook het aantal schoolgaande kinderen. De gemeenteraad kwam op 4 juni 1897 tot het besluit dat een nieuwe, grotere gemeenteschool moest gebouwd worden. Men zocht een bouwterrein aan de oostkant van de gemeente, omdat de badstad in die richting aangroeide. Korte tijd later kocht de gemeente 77 a 25 ca (B 285-89) langs de zuid-

zijde van de Pannestraat, d.i. de plaats waar de gemeenteschool nu staat.

Op 18 mei 1899 besprak de gemeenteraad het voorstel van E. H. Maenhoudt, bestuurder van het Klooster van de Zusters van de Onbevleete Ontvangenis, om de oude gemeenteschool te kopen. In juni werd de koop gesloten. Het Klooster betaalde 27.700 fr voor de 29 a 20 ca waarop de volgende gebouwen stonden: de oude gemeenteschool, de onderwijzerswoning, de oude muziekschool en een bergplaats voor het gerief van de gemeente.

Daarna ontwikkelden de zaken zich als volgt: op 10 oktober besloot het gemeentebestuur „de aanneming der knechtenschool van Jules Dewilde in te trekken; de gemeenteschool en aangenomen knechtenschool te versmelten”; Jozef Dewilde werd op pensioen gesteld; op 26 november werd Kamiel Devlieghe benoemd tot hoofdonderwijzer van de nieuwe gemeenteschool in aanbouw. De gemeenteraad stelde deze school op 29 januari 1900 definitief samen: 1. er wordt een vierde graad bijgevoegd; 2. er worden zes onderwijzers gesteld, nl. Jan Dewilde uit de verkochte jongensschool; Jules Dewilde en Jozef Walgrave uit de vrije jongensschool; drie nieuwe leerkrachten: Richard Gobert, Jules Nollet en Hilaire Vandewalle⁸⁷.

Vanaf 1897 vormden de Zusters van de Onbevleete Ontvangenis een zelfstandige kongregatie, met Heist als centrum. In 1898 kochten ze uit B 170-72 langs de Kursaalstraat 8 a 57 ca, waarop een tweewoonst van Oscar Van Houtryve stond⁸⁸. Langs die zijde breidden ze hun school uit. Ook vestigden ze een bewaarklas in de verlatene vrije jongensschool. De gemeenteraad besloot op 21 maart 1900: „de vrye bewaarschool gelegen in de Kerkstraat ter stede, bestuurd door Jufv. Allaer Marie wordt aangenomen”.

Twee jaar later bouwden de Broeders Xave-

rianen uit Brugge een buitenverblijf te Heist langs de Oude Kerkstraat (A 93 zuidoost). Deze villa diende aanvankelijk als buitenverblijf voor de broeders en als vakantieoord voor hun leerlingen. Ondertussen begonnen ze lager onderwijs te geven in het gebouw naast de zojuist vermelde bewaarschool. „Het gebouw staande in de Kerkstraat, dienende voor lokaal voor de Xaverianen” wordt op 14 maart 1904 vermeld. In 1906 openden ze, naast hun buitenverblijf, een school voor lager en middelbaar onderwijs⁸⁹.

20. Plannen om te Heist een schuilhaven aan te leggen

Het gemeentelijk verslag van 2 september 1842 stelde vast, dat het verzoekschrift aan de regering „tot bekomen de voordeelen der premien, even als de visschers van Oostende en Antwerpen⁹⁰, van eenen goeden uytval is geweest, en ieder vaertuyg of visscherschuyt bekomt als nu eene premie van wegens het gouvernement van 200 franc s' jaers, waarvan een derde is toekomende aen den reeder, een derde aen de visschers van het vaertuyg, en een derde blijft gedeponereerd in de spaerkas om laeter gebracht te worden tot onderstand aen de verminkte visschers of hunne weduwen”.

J. Nollet, o.c. p. 57, bespreekt in het kort de pensioenkas voor vissers, die, zoals we in par. 9 melden, op 28 juli 1841 gesticht werd. Schrijver deelt mede dat vanaf 1867 de vissers geen jaarlijkse bijdrage meer storten, en dat de inkomsten van de pensioenen voortaan bestonden uit: 1. een jaarlijkse staatstoelage van 1.375 fr; 2. een interest van 3 % uit het kapitaal. Volgens de notulen van de gemeenteraad bestond „de Voorzienings-Kas voor visschers” in 1867 uit: de burgemeester, 'reeder' B. Baervoets, 'reeder' Pieter Degroote, de stuurlieden

Anselm Vantorre en Jan Vlietinck, 'visscher' Jan Malfeyt, dismeester J. Van Wynsberghe. In 1908 werden 37 vissersgezinnen gesteund. Op 31 december 1908 bezat de kas 1.570.22 fr.

Verscheidene auteurs hebben reeds uitgeweid over de aard van het vaartuyg, dat de Vlaamse vissers in de vorige eeuw gebruikten. Samen met J. Nollet en J. Larbouillat⁹¹ trachtten we uit te maken met welk soort boot de Heistse vissers in de tweede helft van de 19de eeuw in zee staken. De Heistse schuit was 10,5 m lang, 4 m breed, en 2 m diep; inhoud ca. 20 ton. Ze had een platte bodem en aan beide zijden een zwaard⁹². Ze droeg twee masten en twee vierkante zeilen. Alleen het voorste deel van de boot was overdekt; deze ruimte heette het roef. Deze ruimte diende als kook-, slaap- en bergplaats. De bemanning bestond uit vier mannen en een laver.

Aanvankelijk werden de schuiten te Brugge getimmerd, en langs de Oostendse Vaart en Oostende naar Heist gevaren. J. Nollet noemt de werf Bassens de eerste die te Heist zelf schuiten timmerde. Kornelis Bassens behoorde bij de groep reders en vissers, die in 1841 de pensioenkas inrichtte. We vermoeden dan ook dat de genoemde zich omstreeks 1840 te Heist gevestigd heeft. Bassens werd opgevolgd door de scheepsbouwers Pieter Degroote en Deckers.

In de winter vingen de Heistenaars meestal kabeljauw en schelvis. Daarbij gebruikten ze staakvleten. Dit waren lange netten, die door middel van kurk drijvend gehouden, en met lood strak gehouden werden. Zij stonden vast met ankers. Aan beide uiteinden was een boei vastgemaakt. Op die manier herkenden de vissers de plaats waar ze hun netten gestaakt hadden. Daarnaast vingen de Heistse vissers met andere soorten netten ook sprot, haring en tongen.

De zomervisserij bestond daarin dat twee schuiten een lang net aan beide uiteinden voortsleepten. Men ving roggen, platen, scharren en steur. Omstreeks 1880 schakelden enkele Heistenaars van de visvangst op de garnalvangst over. J. Nollet zegt het volgende over de strandvisserij: „Er werd ook gesleept met peerden. Een net werd gesleept door twee peerden; een peerd ging in het diepe en een ander aan het hooge; het net was 20 à 25 meters lang. Men vond daarmee platvisch, botten en scharren” (p. 49).

Vóór de bouw van de stenen dijk woonden de meeste vissers in het Westdorp. Van de Gravestraat uit liep een wegje over de duinen naar het strand. Daar strandden de schuiten met hun platte bodem. De gevangen vis werd langs de Visserswegel naar de dorpskom gebracht. Wagens voerden de verkochte partijen vis langs de Heistse Heerweg of Visweg naar Brugge. Toen de steenweg Brugge-Ramskapelle in 1813 tot de kerk van Heist verlengd was, verliep het verkeer van en naar Brugge gemakkelijker.

In 1871 ontmoeten we een eerste poging om te Heist een schuilhaven aan te leggen. Het gemeentebestuur zou de Domeinen vragen een strandhoofd „ver in zee gaande” te bouwen, in de vorm van een staketsel, dat zou dienen „als toevlugtshave” voor de visschuiten. Zolang er geen stenen dijk bestond, kon men de nieuw getimmerde boten van de duinen op het strand laten glijden. Deze karwei verliep moeilijker sedert de bouw van de bedoelde muur. Daarom vroeg het gemeentebestuur in april 1872 de toelating om in de zeedijk twee ringbouten te plaatsen „tot het afhalen en aflaten der schuiten”. Het Ministerie stond dit toe, en de gemeenteraad stemde op 24 oktober een uitgave van 264.80 fr. nl. het „plaatsen van twee ringels bestemd om de nieuwe schuiten af te

laten”.

Omstreeks 1850 kwam de toeristische nijverheid op. Deze evolueerde tamelijk vlug in de volgende 20 jaren. Het gevolg daarvan was dat, in het Westdorp, de bebouwing meer en meer op het logeren van badgasten afgestemd werd. Anderzijds werd op het westelijk strand waar, tussen 1855 en 1870, de stenen dijk tot de Kursaal doorgetrokken was, geen landingskaai voor de visschuiten gebouwd. Daarbij kwam nog het feit dat het middenstrand, in het zomerseizoen, aan de badgasten voorbehouden bleef. De bovengenoemde factoren verplichtten de Heistse vissers hun boten op het strand vóór het Oostdorp te leggen. In paragraaf 21 tonen we aan dat de vissersbevolking ca. 1890-1900 naar de oostkant verhuisde. In die periode groeide een gans nieuwe wijk ten oosten van de Kursaalstraat.

J. Nollet verklaart dat, in het vierde kwart van de 19de eeuw, de Heistse vissers hun vangsten zelf verhandelden (p. 47). De aangebrachte vis werd „gewasschen in plaatsen, die men vischhuizen of vischkoten noemde”. Schrijver verklaart verder: „Het waren de visschers zelve, die den visch verzonden, zonder tusschenkomst van Heystsche kooplieden of mijn”. Terloops wijzen we erop dat het vervoer landinwaarts veel vlugger verliep, sedert de aanleg van de spoorweg in 1868. Betreffende de verkoop van de vis kunnen we alvast beweren dat ca. 1890 de Heistse vissers, op bepaalde plaatsen in de dorpskom, hun vangsten openbaar mijnden. Dit wordt bewezen door de „Verordening betrekkelijk het mynen van visch”, die op 7 juli 1890 door het gemeentebestuur gepubliceerd werd:

7 juli 1890

„Verordening betrekkelijk het mynen van visch:
1. Geen andere visch mag langs straten en wegen gemynd worden dan deze door de

Heystsche en andere schuiten op het grondgebied dezer gemeente aan wal gebracht.

2. De verkooping en zullen aangekondigd worden by middel eener bel; nochtans is het den verkoopers, afslagers en hunne aangestelden streng verboden bellende langs den zeedijk te gaan.

3. Alle visch ter verkooping aangebracht zal door den verkooper opgelegd worden; het is strengelijk verboden van te gelijke tijd afslaan en kooper te zijn. De koopen moeten ten minsten verdeeld zijn als volgt :

- groote terbotten en grieten afzonderlijk, de kleine per koppel
- slagtongen per paar
- groote tongen per twee paar
- bloktongen per vier paar
- plaatjes per dertien stuks
- botten per zes stuks
- groote roobaards per stuk en de kleine per koppel
- schelvischen per twee stuks
- roggen in koopen van twee stuks als er meer zyn dan acht koopen, per stuk als er min zijn.
- kleine rogjes per dertien stuks.

4. De koopers zullen luid op en op verstaanbare wijze moeten mijnen door het woord ja of my; er zal geene rekening gehouden worden van knikken of andere teekens.

5. Wanneer verscheidene personen dezelve bieding doen voor een en denzelfden koop, zal deze heropgeroepen worden.

6. Wanneer een lot visch verkocht wordt, zal de kooper zooveel koopen mogen nemen als hij begeert.

7. De verkoop zal geschieden per frank, per halve frank of per tien centiemen; de afslager zal heel duidelijk en in beide talen uitroepen aan welken prijs de verkoop wordt gedaan.

8. Elke vischverkooper is verplicht zijne verkoopplaats in eenen gedurigen staat van zuiver-

heid te houden".

9. straffen : 5 tot 15 fr of 1 tot 5 dagen gevang.

De gemeenteraad besprak op 10 april 1901 het voorstel om in de Garnaalstraat, naast het huis van Albin Janssens, een vismijn te bouwen. De raadsleden keurden op 22 mei de bouw van deze 'vischmarkt' goed. Omstreeks deze tijd zou de stenen dijk oostwaarts doorgetrokken worden. Daarom stelde men op 5 maart 1902 een paar gemeenteraadsleden de vraag „wat er van de visschery, bestaande uit een zestigtal sloepen, moet geworden, indien de stenen dyk verlengd werdt". Men besloot bij de regering aan te dringen om te Heist een schuilhaven te bouwen.

Op 23 januari 1903 besprak het gemeentebestuur opnieuw de gewenste schuilhaven. De Dienst van Bruggen en Wegen had immers het volgende voorgesteld : 1. tussen het 'Hotel des Bains' (d.i. de noordwesthoek van de Prins Boudewijn Straat) en Duinbergen de stenen dijk, over een lengte van 550 m, 100 m achteruit plaatsen; 2. tegenover de Prins Boudewijn Straat een pier van 400 m bouwen, waar men de visvangst kon lossen.

Ondertussen waren de havenwerken reeds te Zeebrugge een paar jaren aan de gang. Daar bouwde men een zeesluis en een zeedam. Daarna begon men, op de oostzijde van de eigenlijke haven, een schuuldok voor vissersvaartuigen te graven. Het gehele havenwerk werd in 1907 ingehuldigd. Stilaan verdwenen de schuiten van het Heistse strand, en gingen ze schuilen in de vissershaven van Zeebrugge⁹³.

21. De badstad wordt verder uitgebouwd

Van november 1888 tot februari 1889 heerste te Heist de 'pokziekte'. De gemeenteraad dacht er even aan een hospitaal in te richten. Daarna begonnen onderhandelingen met Vandecastee-

le. Deze zou te Heist een 'rioolstelsel' en een 'waterverdeling' inrichten, en een bergplaats voor de nodige machinerie bouwen. De kosten van deze grootse onderneming werd begroot op 312.788.51 fr. Op 26 februari 1890 besprak de gemeenteraad het voorstel van de gasmaatschappij te Blankenberge om de straten van Heist te verlichten. Men zou 75 lantaarnen plaatsen, die 3 centiem per lamp en per uur zouden kosten.

In april 1890 vroeg Vanderhofstadt om in 'de Panne' een straat te mogen openen. Op 30 december werd een bestek gemaakt om een feestzaal te bouwen op 'de dijkplaats'. In mei 1891 vroegen de bewoners van de Pannestraat, Bakkersstraat en aanpalende straten een „goede aflossing der waters”. In mei 1892 verzochten de marktkramers „de pisbak op de markt”, omwille van de stank te laten verwijderen. In januari 1893 diende Devrière een verzoek in om door zijn gronden twee straten te mogen trekken, nl. de huidige Devrière- en Stadhuisstraat. Ondertussen was de buurtspoorweg reeds tot Heist doorgetrokken.

Het feit dat in de laatste tien jaren zoveel nieuwe straten aangelegd waren, waardoor de dorpskom snel langs alle kanten uitbreiding nam, verplichtte de gemeenteraad op 14 november 1893 de lijst der straatnamen aan te vullen: 1. ten noorden van de spoorweg, van west naar oost: Graaf van Vlaanderen Straat, Cooremansstraat (nu Baron Demaere Straat), Vuurtorenstraat, Leopold II Straat, Duinenstraat, Leopoldlaan, Kursaalstraat, Stationsplein, Dijkplein, Prins Albert Straat, O.-L.-Vrouwstraat (vroeger oosteinde van de Duinenstraat), Prins Boudewijnstraat; 2. ten zuiden van de spoorweg en ten westen van de Kursaalstraat: Desutterstraat (nu St.-Antoniusstraat), Kerkplein, Hermans-Lybaertstraat, Boron Snoy Straat (nu Stadhuisstraat), Devrière-

straat, Kerkstraat, Marktplein, Vlamingstraat, Nikolaas Mengélaan; 3. ten oosten van de Kursaalstraat: Pannestraat, Garnaalstraat, Vissersstraat, Bakkersstraat, Steenstraat.

De notulen van de gemeenteraad verschaften af en toe een inlichting over het verenigings- en ontspanningsleven. In 1893 bestond de handboogmaatschappij 'Eendracht en Vrijheid'⁹⁴. Ondertussen werden de straten van Heist nog steeds met petroleumlampen verlicht. De gemeenteraad deelde op 20 juli 1893 mede: de gemeente zal met Karel Vogels uit Brugge een kontrakt sluiten om de straten met electriciteit te verlichten; er zullen 100 lampen branden tot 11 's avonds, en 50 de gehele nacht; van 20 juni tot 20 september zullen 6 booglampen licht verspreiden; deze verlichting zal jaarlijks 3.500 fr kosten.

De bedoelde gemeenteraadszitting beklemtoonde het feit dat de oude dorpskom zich vooral in oostelijke richting uitbreidde. De raadsleden stelden vast dat de vissers, die oorspronkelijk in de dorpskom woonden, hun huis verkochten en bijna alle gingen wonen „langs den oostkant waar het hun veel gemakkelijker en voordeliger valt zich, benevens de visscherij, met den landbouw en het kweeken van verken, konynen, enz. onledig te houden, hetgeen in t dorp niet meer mogelyk is”.

Het marktreglement werd op 19 december 1895 aangepast: de bepaling „iedere dinsdag markt” wordt omgevormd tot „iedere dinsdag en zaterdag”. De steenweg van de Kursaalstraat naar de wijk België werd in 1894 gelegd. Daarop vroeg Heist de medewerking van Westkapelle om de twee gemeenten door middel van een kasseiweg met elkaar te verbinden. Op 29 januari 1896 kreeg jufvrouw Van Speybrouck uit Brugge de toelating om in de Panne, doorheen de percelen B 230-31, een straat van 9 m te openen.

De gemeente kocht in november „een huis op den hoek der Kursaal en Pannestraat (vroeger de Zwaan, dat toebehoorde aan Alfons Demeester, en vestigde daar de gemeentediensten. Dit 'Stadhuis' werd op 8 februari 1897 ingehuldigd. Burgemeester Desutter wees op de prestaties van de laatste tien jaar: het kasseien van de 'boulevard', van de weg naar België, naar Knokke, van de Hermans-Lybaertstraat, van het Kerkplein; de bouw van het slachthuis; het inrichten van een hospitaal. De toekomstplannen waren: de drie straten in het Schuldhof kasseien; de steenweg België-Westkapelle aanleggen; de gemeenteschool vergroten; de spoorweg verplaatsen; „het reuzenwerk van een rioolstelsel”.

Verscheidene inwoners van de St.-Antoniusstraat, o.a. burgemeester Desutter die zich in 1896 daar gevestigd had, vroegen aan het kerkbestuur „het bekomen van eenen openbaren weg door de kerkplaats, en het afbreken van den muur die deze plaats al den zuidkant afsluit”. De kerkraad gaf zijn toestemming op 21 februari 1897. Daarop kon Desutter, van de St.-Antoniusstraat uit, door zijn gronden, de St.-Jozefstraat naar het Kerkplein doortrekken. Twee weken later werd bij de lijst der straten vier namen gevoegd: Sint-Jozefstraat, Dwarsstraat, Brouwersstraat, Noordstraat. De gemeenteraad keurde het ontwerp voor de aanleg van een riool- en waterbedelingsstelsel goed op 25 februari 1898. Ziehier de raming van de kosten: het rioleren van de straten 193.630.50 fr; de watertoren en de pompmachines 35.017.33 fr; de leidingen voor het drinkbaar water 61.454 fr; de zuiverinstallatie 'Howatson' 84.560 fr; totaal 374.661.83 fr.

Het kontrakt met K. Vogels blijkt niet doorgegaan te zijn. Immers de gemeenteraadsleden stelden vast op 14 april 1898 dat „de thans bestaande openbare verlichting bij middel van

petrol onder alle opzichten veel te wenschen overlaat”. Op 8 april werd een overeenkomst gesloten met de firma 'Force Eclairage' uit Brussel om Heist met elektriciteit te verlichten. De gemeenteraad toonde zich op 12 oktober 1898 tevreden over de nieuw geplaatste elektrische verlichting. In juli kreeg jufvrouw Van Caillie de toelating om door de percelen B 225-27, 230 en 232 een straat te trekken.

In de bewuste periode werden uit de gemeenten St.-Pieters-op-de-Dijk, Dudzele, Lissewege, Uitkerke⁹⁵ en Heist stukken grond genomen om het huidige Boudewijnkanaal te kunnen graven en Zeebrugge te vormen. Het Ministerie stelde voor dat Heist zijn grondgebied ten westen van het Schipdonkkanaal aan Brugge zou afstaan, en dat Heist het klein stukje van Lissewege ten oosten van de genoemde vaart zou krijgen. Het gemeentebestuur besloot op 2 maart 1899 zich 'krachdadiglyk' tegen die gebiedsafstand te verzetten. Het KB van 7 september 1899 verlengde weer de vergunning om het strand uit te baten.

Zeer interessant is het plan van de rioolwerken, dat A. Vandecasteele op 23 augustus 1899 maakte. Op zijn tekening zien we de topografie van de groeiende dorpskom en van de onmiddellijke omgeving. Op de oostkant van de sluizen van het Leopoldkanaal behoort een goede 100 m van de zeedijk nog steeds bij de gemeente Lissewege. Daar ontwikkelt zich een kleine badplaats. Van het oosten uit reikt de bebouwing van de Heistse zeedijk tot even voorbij de Gemblinnestraat. Tussen dit punt en de grens Lissewege-Heist zijn nog vier korte dwarsstraten gepland. Op het oosteinde strekt de zeedijk tot even voorbij de Prins Boudewijnstraat.

De volgende straten moeten gerioleerd worden: 1. ten noorden van de spoorweg: Zeedijk, Vuurtorenstraat, Leopoldstraat, Duinen-

straat, Kursaalstraat, Stationsplein, 'Rampe du Fanal' (= Prins Albertstraat), 'Rue des Dunes prolongée' (= O.-L.-V.-straat), 'Rampe Est' (= Prins Boudewijnstraat), Stationsstraat (= Ursellaan), Leopoldlaan; 2. ten zuiden van de spoorweg: St.-Antoniusstraat, St.-Jozefstraat, Hermans-Lybaertstraat, Vuurtorenstraat, Leopoldstraat, Mengélaan, Vlamingstraat, Marktplein, 'Rue Nouvelle A' (= Stadhuisstraat), Pannestraat (tot de Steenstraat).

De afvalwateren van de bovengenoemde straten werden naar de Kursaalstraat gericht, en tenslotte naar een zuiveringsstation, dat men bouwde op B 297 zuidoost, even ten noorden van de Evendijkader, 80 m ten oosten van de Kursaalstraat⁹⁶. De kaart van Vandecasteele toont ook een aantal straten die reeds bestaan, en waar de riolering later zou uitgevoerd worden. We zien van west naar oost: Ridder Devriërestraat, Knokkestraat, Dwarsstraat, Brouwersstraat, Garnaalstraat, Vissersstraat, Bakkersstraat, Noordstraat, Steenstraat, 'Rue Nouvelle' (= Onderwijsstraat), Mariastraat⁹⁷.

De gemeenteraad behandelde op 19 september 1900 de twee grenswijzigingen die stonden te gebeuren: 1. aan de westzijde zou het Schipdonkkanaal de grens tussen Heist en Zeebrugge vormen; 2. aan de oostzijde werd een deel van Knokke, nl. 'de Hooge Duinen', bij Heist gevoegd. In deze hoek werd in 1901 de badplaats Duinbergen gesticht. De bewoners van de wijk het Sas, die door de wet van 12 augustus 1901 bij Heist gevoegd waren, vroegen dat de verlichting van de zeedijk tot de sluizen zou doorgetrokken worden.

In 1902 vroeg het gemeentebestuur aan de dienst van Bruggen en Wegen om maatregelen tegen de erger wordende ontzanding te nemen. De genoemde dienst antwoordde in januari 1903 dat men „sedert 1846 bestatigt dat het strand tusschen Nieuwpoort en het Zwyn ver-

magert, en men tot nu toe de oorzaak er van niet kent”. Ondertussen was Heist tevreden met zijn zeedijk, die bestond uit een voetpad van 4,5 m, een rijweg van 5 m belegd met keien, en „eene wandeling in ceramieke tichels van 11 meters breed”; na 9 uur was het, tussen 1 juli en 30 september, verboden op de zeedijk te rijden, tussen „het gasthof Kursaal en de Place Iweins” (het huidige Vissers huldeplein).

De toestand van de zeeoever hield verder het gemeentebestuur bezig. Op 18 december 1903 besprak men het plan om de stenen dijk van Heist tot Duinbergen door te trekken. De eerste 235 m van dit stuk zouden weldra aangelegd worden. De 'Bond der vereenigde neeringdoeners' drong in maart 1904 bij het gemeentebestuur aan, dat er tegenover de 'Plaats Iweins' een pier in de zee zou gebouwd worden.

De gemeente liet in het voorjaar van 1905 voor 4.000 fr zand op het westelijk strand aanvoeren. Maar op 13 mei vonden enkele gemeenteraadsleden dat de Staat zulke werken moest verrichten, aangezien Heist jaarlijks 1.000 fr pachtgeld aan de Staat betaalde. Toch zou men een aannemer nog tegen 2.000 fr 4.000 m³ zand laten brengen op het strand ten westen van het Iweinsplein.

Heist dat in 1901 het inwoneraantal 4.000 bereikte, breidde zich daarna vooral in oostelijke richting uit: 1. ten noorden van de spoorweg, tot voorbij de Visserskapel B; 2. ten zuiden van de spoorweg, tot de Mariastraat (= Yzerstraat) en Consciencestraat. Langs de zeedijk en in de aanpalende straten werden nog meer villa's, hotels en andere toeristenverblijven gebouwd. Ook Duinbergen nam uitbreiding. De badstad Heist-Duinbergen kon, dank zij haar goede verbindingen, verder groeien en bloeien⁹⁸.

De jaarrekeningen van de gemeente Heist.

	inkomsten	uitgaven	overschot
	g	g	g
1831	1.110.54	789.77	324.97
1832	1.078.18	792.25	285.93
	fr	fr	fr
1833	2.099.83	1.374.69	725.14
1834	1.997.21	1.326.09	671.12
1835	1.873.18	1.420.40	452.78
1836	1.649.43	1.066.57	582.86
1837	1.746.55	918.13	828.42
1838	1.665.54	994.87	670.67
1839	1.503.32	914.68	588.64
1840	1.621.80	1.261.11	360.69
1841	1.544.67	1.219.97	324.70
1842	1.558.61	1.273.87	284.74
1843	1.599.85	1.384.72	215.13
1844	1.754.57	1.524.84	229.73
1845	1.820.32	1.608.09	212.23
1846	2.468.45	2.034.50	431.95
1847	2.784.10	2.488.13	295.97
1848	2.395.95	2.137.92	258.03
1849	2.872.72	2.606.84	265.88
1850	2.344.61	1.775.68	568.93
1851	5.557.36	4.916.05	641.31
1852	2.797.59	2.400.55	397.04
1853	2.526.66	2.157.72	368.94
1854	3.761.02	3.425.02	336.00
1855	3.948.72	3.728.99	219.73
1856	3.526.20	2.532.15	994.05
1857	5.753.57	3.534.11	2.219.46
1858	8.945.20	8.004.26	940.94
1859	11.026.59	9.981.91	1.044.68
1860	5.546.87	4.743.06	803.81
1861	6.048.71	4.870.51	1.178.20
1862	5.013.24	3.475.58	1.537.66
1863	5.926.96	3.451.15	2.475.81
1864	7.228.43	3.873.53	3.354.90
1865	13.623.43	10.388.26	3.235.17
1866	8.627.60	6.276.30	2.351.30

	inkomsten	uitgaven	overschot
1867	7.587.30	5.178.26	2.409.04
1868	8.249.36	5.183.27	3.066.09
1869	19.352.29	13.068.95	6.283.34
1870	15.294.26	12.341.55	2.952.71
1871	13.941.50	10.314.14	3.627.36
1872	16.145.02	13.824.25	2.320.77
1873	15.938.35	12.369.85	3.568.50
1874	20.240.91	10.775.99	9.464.92
1875	64.587.35	48.127.13	16.460.22
1876	33.560.24	20.999.52	12.560.72
1877	34.383.14	26.585.68	7.797.46
1878	29.487.74	24.718.19	4.769.19
1879	48.431.02	23.418.73	25.012.27
1880	67.533.64	57.903.96	9.629.68
1881	40.810.24	35.926.99	4.883.25
1882	61.956.79	48.823.79	13.133.00
1883	62.735.37	45.362.32	17.373.05
1884	52.370.32	33.505.15	7.865.17
1885	42.415.60	38.500.86	3.914.74
1886	98.117.87	70.559.02	27.560.85
1887	65.355.72	63.386.35	1.969.37
1888	208.786.56	107.976.60	100.809.96
1889	219.372.81	218.270.01	1.102.80
1890	250.277.22	246.663.65	3.613.57

J. Nollet, o.c. p. 7, geeft uit de registers van de burgerstand, telkens op 31 december, het jaarlijks bevolkingscijfer :

1831	707	1866	1.222
1832	707	1867	1.244
1833	728	1868	1.280
1834	737	1869	1.291
1835	764	1870	1.323
1836	782	1871	1.346
1837	806	1872	1.351
1838	822	1873	1.371
1839	840	1874	1.389
1840	855	1875	1.398

1841	868	1876	1.452
1842	896	1877	1.455
1843	921	1878	1.480
1844	924	1879	1.528
1845	946	1880	1.546
1846	1.087	1881	1.566
1847	1.071	1882	1.635
1848	1.066	1883	1.684
1849	1.090	1884	1.742
1850	1.098	1885	1.737
1851	1.115	1886	1.804
1852	1.144	1887	1.869
1853	1.148	1888	1.990
1854	1.189	1889	2.361
1855	1.135	1890	2.413
1856	1.042	1891	2.471
1857	1.053	1892	2.547
1858	1.069	1893	2.611
1859	1.093	1894	2.694
1860	1.108	1895	2.733
1861	1.131	1896	2.836
1862	1.155	1897	3.054
1863	1.181	1898	3.234
1864	1.189	1899	3.431
1865	1.196	1900	3.662

Bij de bovenstaande getallen hoort enige commentaar. Dank zij het gunstig geboortecijfer bedroeg de aangroei, van 1831 tot 1846, gemiddeld 25 personen. In de periode 1847-48 drukte de grote armoede even de cijfers. De cholera die in 1854 uitbrak, maakte tientallen slachtoffers. Vanaf 1857 steeg weer het aantal inwoners. Deze aangroei ging vanaf 1875 sneller, onder de invloed van de opbloeiende toeristische nijverheid. De toenemende inwijking en het geboorteoverschot bezorgden Heist in de periode 1881-90 een aanwinst van gemiddeld 85 inwoners, in de periode 1891-1900 gemiddeld 120.

- 1 Bedoeld is de kustsektor van Wenduine tot Knokke.
- 2 Jetée = lang strandhoofd; épi = kort hoofd.
- 3 FF, nr 2400, 'Devis des ouvrages, exercice 1807 et suiv.'.
- 4 Larousse : claie, tissu d'ossier, d.i. horde. Iedere bundel bevatte 3 horden.
- 5 FF, nr 2399, 'Devis des ouvrages, exercice an 12'.
- 6 FF, nr 2399, Verslag 13 mei 1804.
- 7 Uitkerke, p. 26.
- 8 FF, nr 2399, Bestek Strandwerken, 'exercice an 13'.
- 9 Larousse : ventrière, pièce de bois placée au milieu d'autres pièces qu'elle sert à réunir.
- 10 FF, nr 2400, 'Travaux des dunes de Blankenberghe, exercice 1807 et suivants'.
- 11 Bl. Wat. port. 12, kaart nr 831.
- 12 Aanw. 6186, Omm. Heist 1801.
- 13 FF, nr 3689, Gemeenterek. jaar XI en XII.
- 14 FF, nr 3689, 'Etat de situation du bureau de bienfaisance'.
- 15 Over de molenaarsfamilie Cattoor, zie KZ, p. 384.
- 16 RAB, Volkstelling 1815, nr 61, Heist. Over de zogenoemde Duitse schapers, zie ook KZ, p. 324.
- 17 De gemeenterekeningen 1804-18 ontbreken.
- 18 Inhoudsmaat voor droge waren, ca. 1 hl.; van het Latijnse modius = maat.
- 19 Deze paragraaf steunt bijna helemaal op GAH, nr 1, Notulen Gemeenteraad 1819-28, en nr 2, idem 1828-36.
- 20 Gegevens verschaft door René Vlietinck in april 1975.
- 21 GAH, Notulen Gemeenteraad 1819-28.
- 22 Simon Schouteeten is op 2-8-1789 te Uitkerke geboren.
- 23 KZ, p. 278.
- 24 Hier worden de latere 'Duinen van Serweytens' bedoeld; zie KZ, p. 199.
- 25 Te Knokke werd een paar jaren later op de zeeoever een doeanepost opgericht; zie KZ, p. 405.
- 26 Dit uitgebakken perceel in de hoek van de Izabellavaart en Ramskapellestraat wordt nu bewoond door André Vaneecke.
- 27 Zie ook 'De boekhouding van een Heistse boer', R.d.P. 5de jaar, nr 1, p. 28 : „Frans de Smidt is St Antoniusmeester geworden op den 1 januarius 1813”.
- 28 Waarschijnlijk bedoelt J. Nollet, Heyst-aan-zee en zijn verleden, p. 41, hetzelfde schip onder de rubriek 'Schipbreuken': „1829 — Een Amerikaansche driemaster, gekend onder den naam van Antégone. Hij was geladen met vellen, katoen en nog andere koopwaren”.
- 29 De bovenstaande gegevens uit de periode 1823-31 stammen uit GAH, nr 1, Notulen gemeenteraad.
- 30 J. Nollet, o.c. p. 41, vermeldt nog in 1835 het stranden van een Engelse driemaster, geheten Vrouw Julia, geladen met lood, tin en ijzer.
- 31 GAH, nr 4, Korrespondentie 1831-41, levert de gegevens over de gestrande goederen.
- 32 GAH, Notulen Gemeenteraad 1836-46.
- 33 Het begeleidende dokument werd in 1828 door pastoor J. B. Demuyck in zijn resolutieboek gekopieerd.
- 34 Vgl. J. Larbouillat, Heist. Over aflaten, de 'Sloter van St-Hubertus' en een kosterhistorie (R.d.P. 6de jaar, nr 3, p. 94).
- 35 Tot zover komen de gegevens voor deze paragraaf uit Rez. Kerk 1828-35.
- 36 Rez. Kerk 1862-1907.
- 37 J. Nollet, o.c. p. 63-64, geeft het reglement van deze maatschappij.

38 De school van de onderwijzer wordt verder soms gemeenteschool geheten, omdat de gemeente hem een wedde betaalde.

39 De Bo : 1 steen = 6 pond = ca. 3 kg.

40 De gegevens van deze paragraaf werden verzameld uit de notulen van de gemeenteraad 1819-90.

41 Rez. Kerk Heist 1828-35.

42 De eerste gemeenteschool bevond zich op het terrein, waar tot in 1974 de kapel van het Klooster stond.

43 J. Nollet, p. 28, kent nog de volgende hulponderwijzers : Fournier 1846-48, Roose 1848-51, Lecocq 1851-52, Callewaert 1852-54.

44 Deze gegevens over de oorsprong van de vrije meisjeschool te Heist werden ons verschaft door Zr Modesta. Zie ook J. Nollet, p. 31.

45 Dit oorspronkelijk schoolgebouw staat tegenover de G. Gezellestraat. Daar bevindt zich nog steeds de hoofdingang.

46 De notulen van de gemeenteraad 1830-78.

47 KZ, p. 196.

48 Kaart prov. nr 480. Hier gaat het om de nummering van de hoofden sedert de Nederlandse periode (zie par. 5).

49 Volgens de kadastrakaart van Popp (\pm 1845) stonden er langs de noordzijde van de Pastuurdijk, in de buurt van de huidige kerk van Duinbergen, vier huisjes, nl. op B 4, 7, 17 en 27. Daar lagen een twintigtal percelen bewerkte duingrond, samen ca. 6 G (B 4 - 32).

50 Burgemeester Schouteeten heeft tegen het einde van 1854 ontslag genomen. Nikolaas Mengé legde op 25 januari 1855 zijn eed als burgemeester af. Hij woonde op de hoeve Devolder.

51 Notulen Gemeenteraad 1840-54.

52 Perré = stenen muur die de zeezijde van de duinen beschermt.

53 Kaarten Prov. 266.

54 Er was toen één ordebewaker, nl. de veldwachter.

55 Kaart Prov. 663 (1861) „Plan d'une partie des dunes à proximité du phare de Heyst, sur lequel est figuré en rouge le terrain demandé en location par le sieur Baervoets, et en bleu l'alignement proposé pour les bâtisses à élever sur les terrains à concéder par voie de location" (Baervoets zal echter 200 m oostelijker een paviljoen bouwen).

56 Kaarten Prov. 427.

57 Zie paragraaf 15.

58 KZ, p. 200.

59 Kaart Prov. 93, op 30/8/1867 getekend door E. Piens, op 28/9/1867 goedgekeurd door het Ministerie van Openbare Werken.

60 De opgesomde voorwaarden staan in Rez. Kerk 1862-1907 (2/2/1868); Mevrouw Hermans-Lybaert verzocht ook „te behouden de letter y in den naam Lybaert”.

61 Notulen Gemeenteraad 1857-68.

62 De pastoor bedoelt de bewoners van de wijk rond de Heistse sluisen.

63 Rez. Kerk 1828-35.

64 Dr. L. Devliegher, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel 4, De Zwinstreek, p. 59-60, bespreekt enkele van de genoemde kultusvoorwerpen.

65 Het kan moeilijk anders of hier worden eigenaars van toeristenverblijfplaatsen bedoeld.

66 Rez. Kerk Heist 1862-70.

67 L. Vandepitte, Herdenking 100 jaar spoor Brugge-Blan-

kenberge, toespraak op 26 juli 1963.

68 KZ, p. 201.

69 Kaart Prov.

70 Ch. Serweytens de Mercx, Bijdrage tot de geschiedenis van Heist, Knokke, Duinbergen en Albert-Plage, Gemeentekrediet van België 17de jaar, nr 64, p. 82.

71 Hier gaat het om de nummering van de stenen hoofden, die een paar jaren tevoren in de plaats van de houten hoofden gebouwd waren; de Vierhoek wordt nader gesitueerd in het toponimisch register.

72 GAH, Notulen 1847-69.

73 Bl. Wat. port. 20, kaart 21-22ste Eie (1868).

74 Volgens J. Nollet, p. 38, werd Heist eerst door het postkantoor van Westkapelle bediend, en werd nog in 1870 te Heist een postkantoor ingericht.

75 Notulen Gemeenteraad 1868-75.

76 Zie ook J. Larbouillat, De Sint-Antonius-Abt kerk te Heist 100 jaar, van 1875 tot 1975. Schrijver verhaalt de geschiedenis van de kerk en van de klokken. Hij beschrijft de kunstschaten en andere merkwaardigheden.

77 De cent was toen een muntstukje van 2 centiemen.

78 J. Nollet, p. 11, meldt dat de heer Penez in 1876 als onderpastoor te Heist benoemd werd.

79 De term kerkhof bedoelt hier het terrein rond de nieuwe kerk. De doden werden verder op het kerkhof rond de oude kerk begraven.

80 Rez. Kerk Heist 1871-87.

81 M. Dekeyzer, Heist, van vissersdorp tot badstad, p. 103-107, steunend op het gildeboek, dat door hoofdman Edward Bouten bewaard wordt.

82 KZ, p. 201.

83 L. Desutter was afkomstig uit Oostkerke. Hij huwde met een dochter van A. Deneve en vestigde zich op de hoeve van zijn schoonvader (nu hoeve Coornaert).

84 Dit onderwijs bestond nog in 1909, zie J. Nollet, p. 30.

85 J. Nollet, p. 30, en Zr Modesta. Daar bevindt zich nu de vrije visserijschool.

86 L. Desutter baatte een steenbakkerij uit langs de Westkapellestraat.

87 J. Nollet, p. 29-30.

88 Medegedeeld door Zr Modesta.

89 J. Nollet, p. 31. Deze paragraaf steunt vooral op Notulen Gemeenteraad 1885-1909.

90 Zie ook par. 9.

91 J. Nollet, p. 46. J. Larbouillat, De zeevisserij te Heist, R.d.P. 15de jaar, nr 3, p. 85-88.

92 Verschuereus MW: zwaard, ovaal plankenschild ter zijde van platbodemde vaartuigen om het afdrijven of omslaan te voorkomen.

93 Het laatste deel van deze paragraaf bestaat uit gegevens, die uit de notulen verzameld werden.

94 We weten niet waar de leden toen gingen schieten. Maar in 1922 vestigde de maatschappij haar gaaiers op perceel B 426, d.i. een weide van de hoeve Coornaert (uit een persoonlijk archiefstuk).

95 Uitkerke, p. 76. St.-Pieters, p. 212.

96 Dit gebouw werd afgebroken ca. 1955, nadat de riolen van de meeste straten vernieuwd waren, en ten westen van Heist een pompstation gebouwd was.

97 Kaarten Prov. 439.

98 Notulen Gemeenteraad 1889-1905.